

Framtidsförväntningar och fiendebilder

Samtida muslimsk och kristen apokalyptik

JAKOB WIRÉN

Jakob Wirén är doktorand och lärare i systematisk teologi vid Lunds universitet. Hans avhandling handlar om den religiöst Andre i samtida muslimsk, judisk och kristen eskatologi. I en komparativ studie analyseras olika nivåer av inklusion och exklusion hos teologer som Jürgen Moltmann, Michael Wyschogrod och Fazlur Rahman. Jakob Wirén är även aktuell som medförfattare och redaktör (tillsammans med Jesper Svartvik) av boken Do I Know You? Religious Stereotyping and Interreligious Relations (Palgrave Macmillan 2013).

Introduktion

Mytbildningen kring december 2012 med dess många undergångscenarier är omfattande. Det faktum att mayaindianernas kalender tar slut omkring vintersolståndet under detta års sista månad har eggat många apokalyptiska fantasier. En Internetsökning på "apocalypse 2012" ger hundratal miljoner träffar och visar den rika flora av föreställningar med avseende på jordens slut detta år. I oheliga allianser mellan religion och endera pseudovetenskap, populärkulturell zombie-nostalgi eller oro för allehanda kosmiska fenomen med fatala konsekvenser för vår planet, frodas spekulationerna. Faktum är att sökningen "Jesus returns" bara ger hälften så många träffar som "apocalypse 2012", för att inte tala om "Christian eschatology", som är hopplöst efter i "fame-factor". Det finns en lång rad skäl till att tanken på jordens undergång fascinerar, men själva dateringen till december 2012 hänger samman med den gamla mayakalendern. Nu är det förvisso mycket tveksamt om mayaindianerna med denna dag avsåg tidpunkten för jordens undergång. Troligen handlar det istället om övergången från en stor kalendercykel till en annan (Malmström 2009). Denna historiens invändning har emellertid inte dämpat skaparglädjen hos mången filmmakare, författare och domedagsprofet. Om vi kan tala om apokalyptiska bemärkelsedagar är detta en av dem. Med

denna bemärkelsedag som ursäkt vill jag ta tillfället i akt att studera undergångscenarier i vår egen tid, i muslimsk och kristen tradition.

Syftet med föreliggande artikel är dels att ge en introduktion till nutida kristen och muslimsk apokalyptik och dels att jämföra dessa med avseende på hur bilden av "de Andra" konstrueras. En jämförelse är på sin plats, inte minst eftersom det finns klara paralleller mellan de apokalyptiska strömningarna i båda dessa traditioner och en uppenbar motsättning dem emellan. Stora delar av den nutida kristna apokalyptiken har en anti-muslimsk tendens. Den muslimska motsvarigheten är inte sällan anti-kristen (och antiamerikansk). För att ytterligare närma sig detta spänningsförhållande ska vi alltså se hur "de Andra" framställs i dessa apokalyptiska berättelser: vem och vilka är de och vilken är deras plats i de apokalyptiska narrativen? Författarna vi ska undersöka är inflytelserika i den meningen att deras böcker är populära och vitt spridda. Samtidigt är deras åsikter sällan sanktionerade av någon mer etablerad kyrka eller muslimsk församling. De är alltså populära, men marginaliserade i det offentliga samtalet om religion och samhälle.

Den stora salen är fylld till bristningsgränsen och det lyssnas koncentrerat. Pastorn förkunnar att Kristus kommer snart och att vår tid är kort: "Han kan komma nästa år!" Det är nu alldeles

*tyst i lokalen. Efter att ha citerat ett Jesusord fortsätter pastorn: "Han kan komma nästa månad! Kristus kan komma nästa vecka! Han kan till och med..." Här avbryts förkunnelsen och kvar finns bara bibeln pastorn läste ur och en handfull förskräckta åhörare. Till sin fasa inser de att de blivit Lämnade kvar. Det populära youtube-klippet avslutas med en uppfordrande fråga till tittaren: Är Du redo?*¹

Både islam och kristendomen växer snabbt på södra halvklotet. Delar av den religion som breder ut sig skiljer sig väsentligt från den mer liberala västerländska islam och kristendom, som sätter agendan för det teologiska samtalet i Europa och Nordamerika. Väckelsekampanjer har slogans som "Korståg för Kristus" och ägnar sig åt demonutdrivning, bön om helande och tungotal. Missionsivern är stor och den tyske evangelisten Reinhard Bonkke hävdar till exempel att hans team de senaste fem åren upplevt 42 miljoner som blivit "dokumenterat frälsta".² Den muslimska missionen i Östafrika är framgångsrik med sina *mihadhara* (offentliga debatter) och *warsha* (seminarier) och den tillåter sig inte sällan en mycket polemisk och antikristen ton.³ Skillnaderna inom både kristendom och islam är stora och konsekvensen är att framträdande akademiska teologer såsom Jürgen Moltmann och Tariq Ramadan sannolikt har mer gemensamt med varandra än med egna religionsfränder såsom Tim LaHaye respektive Safar Al-Hawali.

De apokalyptiska strömmar som diskuteras i denna artikel är sannolikt inte till någon hjälp i det konstruktiva arbetet med religiöst samförstånd och skapandet av nya interreligiösa samarbetsprojekt. Likväl kan det vara värdefullt att lyfta fram och teologiskt analysera dessa positioner, inte minst med tanke på deras populära

och samtidigt marginaliserade ställning. I artikelns avslutande avsnitt ska jag återvända till frågan om den apokalyptiska diskursen och väcka frågan om inte dess marginaliserade ställning i vissa avseenden är oförtjänt.

Framtidsförväntningar kan ofta ses som en slags religiös väderleksrapport: mer eller mindre välgrundade förutsägelser om hur framtiden ska bli. Detta är emellertid inte en helt rättvisande jämförelse. Jag tror att dessa förväntningar har något viktigt att berätta också (ibland endast) om en människas tillvaro här och nu; om det härvarande. En väderleksrapport ger förutsägelser om det väder som skall komma. Morgondagens prognos handlar inte om dagens väder och framför allt kan inte prognosen för morgondagen påverka hur vädret blir idag. När det gäller dessa "eskatologiska prognoser" är min övertygelse att förhållandet är mer komplext. Hoppet om och rädslan för den eskatologiska framtiden står i ett *ömsesidigt* förhållande till en människas härvarande: framtidsföreställningarna grundar sig i upplevelsen av tillvaron här och nu och samtidigt reflekterar de apokalyptiska förväntningarna tillbaka och präglar vårt här och nu. I detta sammanhang är alltså religiösa traditioners apokalyptiska och eskatologiska förväntningar en icke försumbar dimension av förhållandet dem emellan.

Apokalyptik eller eskatologi?

Innan vi påbörjar själva analysen är det nödvändigt att säga något om terminologin. I nutida kristen teologi är *eskatologi* den vanligast förekommande termen för föreställningar om livet efter döden. Traditionellt sett syftar *eskatologi* till studiet av de sista tingen och behandlar död, skärseld, dom, himmel och helvete. *Apokalyptik* ses ibland som en underavdelning till eskatologi och ibland som en vantolkning av densamma. I vilketdera fallet betraktas det ofta med viss skepsis. Generellt kan vi säga att apokalyptiken förbådar en katastrof av kosmiska proportioner som därmed omkullkastar den rådande världsordningen. Josef Ratzinger, sedermera påve Benediktus XVI, nämner bara apokalyptik i förbigående i sin bok om eskatologi, *Eschatology: Death and Eternal Life*. Där hänvisas till det

¹ Se URL = <<http://www.youtube.com/watch?v=Zjjn4Ktc9gc>>

² För mer information om Reinhard Bonkkes verksamhet, se Christ For All Nations: URL = <www.cfan.org>

³ Se till exempel: John A. Chesworth "Fundamentalism and Outreach Strategies in East Africa: Christian Evangelism and Muslim Da'wa". I: Benjamin F. Soares (ed.) *Muslim-Christian Encounters in Africa*, "Islam in Africa" series, volume 6, Leiden & Boston: Brill 2006, 159-186.

problematiska med den ”judiska” apokalyptiken (Ratzinger 2006: 194). Musser & Price erkända uppslagsverk i kristen teologi ger inte apokalyptik en egen artikel, utan hänvisar till ”fundamentalism” och till ”eskatologi” (i det senare fallet med kort notis om ”judisk” apokalyptik) (Musser & Price 1992, 34).

Greg Carey hävdar att apokalyptiken skiljer sig från andra diskurser både i fråga om form och innehåll. Enligt honom är apokalyps en litterär genre som förmedlar en uppenbarelse från en utomvärldslig varelse till en mänsklig mottagare. Det innebär att fyra element är närvarande: (a) en uppenbarelse, (b) en utomvärldslig varelse, (c) en mänsklig mottagare och (d) framtida hemligheter. (Carey 2005, 4). Apokalypsen har ett budskap om framtiden som är avsett att förändra nutiden. I den bemärkelsen berättar apokalypsen en hel del om sin samtid. Carey urskiljer en rad typiska drag i den apokalyptiska litteraturen. Här framgår det att den tidiga judiska och kristna apokalyptiken sådan den möter i exempelvis Daniels bok, 1 Enoksboken och Uppenbarelseboken präglar hans karaktäristik. I det följande blir det tydligt att den samtida kristna och muslimska apokalyptiken i vissa avseenden skiljer sig från denna. Enligt Carey är apokalyptiken intresserad av andra världar, skilda från den egna med avseende på tid och eller rum. Vidare mottar apokalypsens mänskliga författare visioner och eller auditioner från Gud, utomvärldsliga budbärare hjälper till att tolka budskapet, ett intensivt symbolspråk, pseudonyma författare, förbådar en kosmisk katastrof, dualism mellan gott och ont, rättfärdig och orättfärdig och så vidare, determinism, det vill säga föreställningen om att den enskilda människan inte kan förhindra det förutspådda skeendet, utan att detta är fastslaget av Gud. Många apokalypser gör anspråk på att vara något äldre än de är och skapar på så sätt trovärdighet genom att korrekt ”förutspå” sådant som redan hänt och sedan fortsätta med det egentliga syftet med texten. Kosmiska spekulationer om månen, solen och stjärnorna och deras öde är också vanliga (Carey 2005, 6-10).

Vi kommer se i det följande hur de utomvärldsliga budbärarna ofta lyser med sin frånvaro och hur författarna i själva verket är högst namngivna och välkända tänkare. Dualismen

mellan gott och ont, tanken på den annalkande katastrofen och oförmågan att påverka det förutspådda skeendet, annat än på individnivå är emellertid starkt framträdande.

Muslimsk apokalyptik – samtida perspektiv från mellanöstern

Den samtida muslimska apokalyptiken har tagit stort intryck av världspolitiska händelser och särskilt konflikten i Israel/Palestina (det omvända, att muslimsk och kristen apokalyptik i någon grad påverkat dessa skeenden är förstås också högst sannolikt). Det finns ett stort antal titlar publicerade, men flertalet är på arabiska och inte översatta. Utgångspunkten för det följande är därför den relativt välkände Saudiarabiska tänkaren Safar Al-Hawalis *The Day of Wrath* och två nyligen utgivna studier som i första hand behandlar sunni-muslimsk arabisk-språkig apokalyptik: *Apocalypse in Islam* av Jean-Pierre Filiu och *Contemporary Muslim Apocalyptic Literature* av David Cook.

Ett första kännetecken på den samtida muslimska apokalyptiken är tanken på *Mahdi*, en slags messiasgestalt som spelar en avgörande roll i de yttersta tiderna. Även om Mahdi spelar en positiv roll i de apokalyptiska narrativen handlar det inte så mycket om att etablera ett fredsrrike som att bekämpa motståndare och lägga allt under sig. Det är alltså långt tydligare vad som vill bekämpas än vad det bekämpade sedan ska ersättas av. En av de tänkare som lyfter fram hoppet om Mahdi är Muhammad Isa Da’ud, som publicerat åtminstone åtta titlar under 1990-talet. De politiska uppfattningarna bakom Da’uds apokalyptik undgår ingen och såväl faktiska länder som politiska ledare upptar rollistan i detta drama. När Mahdi kommer är det inte till allas glädje. Tvärtom kommer många bjuda motstånd och det är i grund och botten den kampen som Da’ud ägnar sig åt när han reflekterar över den kommande Mahdi. Hoppet handlar om hämnd och detta hoppets främsta verktyg är Mahdi. Somliga länder kommer ansluta sig till Mahdi, andra inte. Kuwait, understödda av USA tillhör dem som gör motstånd. Länderna i Nordafrika kommer inledningsvis också göra motstånd. Libyens ledare Muammar al-Qadhafi förekommer i

dramat, vilket visar att Da'ud föreställer sig det apokalyptiska skeendet som redan påbörjat. Al-Qadhdhafi kommer att göra motstånd genom att själv utropa sig som messiaskandidat. Så småningom kommer emellertid de Nordafrikanska länderna att ansluta sig till Mahdi och han kommer att röna allt större internationell uppmärksamhet. USA kommer svara med att förklara honom diktator och tyrann och därmed vilja besegra honom. De skandinaviska länderna, Sverige nämns explicit, kommer enligt Da'ud liera sig med Mahdi och unisont konvertera till islam. USA och de europeiska länder som inte anslutit sig till denna nya världsordning får erfara en lång rad vedermoder:

Amerika och Västvärlden kommer klaga i sin ensamhet, och Amerika kommer förnedras [...] Florida och ett antal andra stater förintas [...] landet kommer tryckas till marken av fattigdom, svält, prostitution, översvämningar och jordbävningar (Da'ud 1997 citerat i Cook 2008, 141).

De antisemitiska konspirationsteorierna spelar en tydlig roll i Da'uds tänkande och han hävdar till exempel att samtliga dessa motsträviga länder i själva verket styrs av ”hemliga judar” (Cook 2008, 135). Även de länder som till en början gjort motstånd mot den nya världsordningen får på nytt möjligheten, enligt Da'ud. Till det föredömliga som de skandinaviska länderna tillsammans med Österrike åstadkommit hör, vid sidan av konvertering till islam, också att rensa sina länder på alla judar. [s 143]. Mahdi kommer så småningom att angripa Israel och förinta samtliga judar i landet (Cook 2008, 139). Även om mycket i Da'uds vision talar i en annan riktning, hävdar han att det egentliga syftet med Mahdis närvaro är att alla människor i fred ska välja att konvertera till islam. Endast i de fall där det blir nödvändigt för att uppnå syftet kommer våld att användas, enligt Da'ud (Cook 2008, 143).

Da'uds apokalyptiska vision lämnar inget utrymme för vare sig demokrati eller religiös pluralism. Istället väntas en, i den mån det är möjligt, fredlig övergång där islam blir allt större och andra religiösa traditioner tynar bort för att till slut försvinna fullständigt (Cook 2008, 148).

Som redan antytts spelar USA en viktig roll i dessa muslimska apokalypser. De apokalyptiska författarnas användning av Koranen och av andra teologiska källor är tämligen selektivt. Ett motiv från Koranen som ofta återkommer i dessa framtidsberättelser är USA som det andra 'Ad. Detta 'Ad är ett land som omnämns ett tjugotal gånger i Koranen och informationen är knapphändig, men klart är att folket inte längre existerar. Själva poängen i resonemang hos framträdande apokalyptiska författare som exempelvis Bashir 'Abdallah är att 'Ad genom sin avancerade teknik, sekulära kultur och liberala sexualmoral utgör en prototyp för USA.

Likheten mellan det 'Ad som gått under och dagens New York är också att båda var tyranniska, förtryckande, överlägsna världsstäder som utövade sitt inflytande med orättfärdig kraft [...] Allt som hände i det gamla 'Ad har hänt i Amerika, precis som Gud sa (Cook 2008, 160).

Antikrist är en flitigt förekommande symbol i muslimsk apokalyptik, men dess innebörd varierar. Ibland identifieras en nu levande person såsom antikrist, ibland en hel grupp människor (judarna), ibland en kultur (den västerländska). Inte sällan är antikrist en hel nation och då nästan alltid USA eller Israel. Ovan har vi diskuterat Mahdi-gestalten och hans framfart i den apokalyptiska framtiden. Antikrist är i själva verket någon som träder in på den historiska scenen redan innan Mahdi anländer. Enligt Bashir 'Abdallah kommer antikrists slut och Mahdis början markeras av en och samma enorma jordbävning i vilken USA kommer åsamkas förödande skador och hela nationen sönderfalla i flera mindre nationer (Cook 2008, 163). Vid sidan av att likna USA vid 'Ad använder 'Abdallah även den i Bibeln vanligt förekommande staden Babylon som en symbol för New York. Han till och med hänvisar till Uppenbarelsebokens förkastelsesdomar och profetior över just Babylon som ett stöd för sitt eget resonemang om USA och New Yorks fruktansvärda kommande öde. Med utgångspunkt i Uppenbarelseboken kapitel 17-18 identifierar han kvinnan som rider på odjuret som Föränta Nationerna och odjuret som Sionism, båda understödda av antikrist. Tolkningen av det 18:e kapitlet är i grund och botten en lång beskriv-

ning av New Yorks förstörelse och den förödelse detta resulterar i. Med Cooks ord:

'Abdallah använder uppenbarelseboken, kryddar tolkningen med antisemitism och USA-förakt och placerar domen i en islamsk kontext (Cook 2008, 166).

En av huvudorsakerna till att antikrist spelar en så central roll i nutida muslimsk apokalyptik är, enligt Cook, att den gynnar de antisemitiska föreställningarna (Cook 2008, 184). En gemensam nämnare i de vitt skilda antikristföreställningarna tycks vara det fula och lätt löjeväckande draget. Gestalten påminner om en vanskapt människas: ful, krum och med ena ögat ersatt av ett porslinsöga. Ofta är personen tecknad med krok näsan som är vanlig i antisemitisk satir (Cook 2008, 185). 'Abdallah låter sina läsare få del av ett tämligen detaljerat schema över antikrists insatser i de yttersta tiderna. Till detta hör också konflikterna med den sanna messiasgestalten, Mahdi. I ett första stadium är muslimerna anförda av en politisk ledare som inte är messias. Denne kommer leda en attack mot Jerusalem som resulterar i att hälften av alla judar dör. Sedan kommer Mahdi från Afghanistan till Jerusalem för att döda den andra hälften och upprätta ett kalifat med Jerusalem som bas. Antikrist samlar EU för att göra motstånd mot Mahdi, men med Guds hjälp besegrar Mahdi antikrist, EU och samtidigt även Vatikanen. Det nära sambandet mellan antikrist och det judiska folket är tydligt i 'Abdallahs kommentar:

Detta innebär att slutet för antikrist är slutet för judarna och slutet för judarna är sammanhållet med slutet för antikrist. Detta är fullbordandet av en fullständig förintelse av dem på grund av deras korrumpierande av världen. (Cook 2008, 193).

Safar Al-Hawali, född i Saudiarabien är en muslimsk tänkare och radikal islamist vars apokalyptiska skrifter blivit uppmärksammade och oversatta till flera språk. Al-Hawalis *The Day of Wrath* är kraftigt antisemitisk och tämligen politiskt orienterad. I bokens inledning lyfter han fram judisk och kristen sionism som de två primära fienderna att bekämpa. Med anmärkningsvärt mycket referenser från den hebreiska bibeln vill Al-Hawali visa hur judiska folket gått miste

om Guds välsignelse och löften. När de judiska texterna, tillkomna som intern kritik och i syfte att reformera den egna traditionen används i syfte att smutskasta ett helt folk blir resultatet kraftfullt. Ända sedan de tillbad guldkalven har judarna brutit Guds förbund, dödat profeter, vanställt sanningen, dödat barn och begått hor, enligt Al-Hawali. Han fortsätter:

Läs med mig om vad bibeln säger beträffande dem [judarna] och applicera det du läst på vilken tidsepok du önskar. Det må gälla tillbedjan av guldkalven, förrädarna vid Quraytha eller dagens israeliska mördare. Applicera det på dem alla, det är ingen skillnad på dem (Al-Hawali 2000, kap 5).

Al-Hawalis apokalyps pekar fram mot Guds vredes dag. Återigen med understöd av framför allt hebreiska bibelns profetiska skrifter argumenterar han för att denna dag inbegriper den slutliga kollapsen av de sionistiska styrkorna och deras allierade, samt en seger för Guds krigare. Mot sionismens "förkastande av Hans [Guds] budbärare, uppror mot Hans bud, dödande av oskyldiga, förtryck, fiendskap, konspirerande, fuskande, förräderi, oansändighet, misshandel av fattiga och änkor" (Al-Hawali 2000, kap 12), proklamerar han ett Jihad.

Några visioner av hur det alternativa och anti-sionistiska riket ska se ut finns inte. Evighetsföreställningar finns överhuvudtaget inte i någon mer explicit bemärkelse i *The Day of Wrath*. Själva visionen är djupt antisemitisk och åstadkoms genom ett Guds ingripande, om än med hjälp av sina trognas arméer. Enligt Al-Hawali är det svårt att otvetydigt säga när detta ska ske, men hos profeten Daniel finner han de avgörande nycklarna till förståelsen (Dan 12:11f.). Den utsatta tiden mellan plåga och välsignelse är 45 år. Med utgångspunkt i det förödande sexdarskriget år 1967 räknar Al-Hawali 45 år framåt och föreslår år 2012.

Kristen apokalyptik – samtida evangelikala perspektiv från USA

Bokserien *Left Behind* är skriven av pastor Tim LaHaye och journalisten Jerry B Jenkins. De sexton titlarna publicerades åren 1995-2007 och

har sålt i mer än 65 miljoner exemplar. Även om genren för denna populära serie är skönlitteratur är det alldeles uppenbart att författarna avser förkunna en nära förestående verklighet. Persongalleriet är alltså fiktivt, men själva handlingen i stora drag är det inte (Tim LaHaye skriver om detta i Hitchcock 2004, 9).

Den bärande tankegången i LaHayes roman-svit är inte så mycket *straff* (som i den muslimska apokalyptiken ovan), utan *hot om straff*. Själva pedagogiken tycks vara att det uppmåladet scenariot är så skräckinjagande att läsaren – om hon inte redan gjort det – ska omvända sig till Kristus (och evangelikal kristendom). I en av öppningsscenerna befinner vi oss på ett flygplan och plötsligt är något tiotal av passagerare och personal försvunna. Kvar vid deras platser finns bara kläder, strumpor och skor. Lyckligtvis är piloten kvar och med viss fördröjning kan flygningen avslutas. Det står så småningom klart att detta mönster upprepats över hela världen. Samtliga barn och miljontals vuxna försvann vid ett givet ögonblick. Dessvärre var några av dem som försvann i begrepp att köra långtradare, utföra komplicerade kirurgiska ingrepp, eller födas av kämpande och långtande mödrar, med många tragiska incidenter som följd. Det visar sig snart att det ”uppryckande” som ägt rum förebådats av ett stort antal evangelikala förkunnare. Gud har belönat de särskilt trogna och för de återstående gäller det att kämpa sig till frälsning. Den teologiska ståndpunkt som ligger bakom *Left Behind*-sviten inbegriper ett uppryckande, en tid av vedermödor och Kristi återkomst. Hur och i vilken ordning detta ska inträffa splittrar anhängarna och flera positioner kan urskiljas: (1) Uppryckandet äger rum före vedermödorna, (2) uppryckandet äger rum mitt under vedermödorna, (3) uppryckandet äger rum efter vedermödorna och just före Kristi andra återkomst, (4) en skara särskilt hängivna troende kommer ryckas upp före vedermödorna, (5) uppryckandet sker under vedermödorna och just innan Guds vrede drabbar jorden i stor omfattning (Hitchcock 2004, 25-26). *Left Behind*-serien ger uttryck för det första alternativet, det vill säga ett uppryckande av de sant troende innan vedermödorna börjar. Detta innebär att denna grupp inte behöver bekymra sig om jordens öde, utan belönas av Gud genom att befrias från detsamma. För övriga gäller ”att

stå fast och kämpa mot Guds fiender under de sju mest kaotiska år som planeten skulle uppleva” (LaHaye & Jenkins 2000, 368).

I likhet med nutida muslimsk apokalyptik finns det i kristen apokalyptik identifierbara fiender, men här är världsbilden nära nog den omvända. USA och Israel är för LaHaye och Jenkins inte fiender utan snarare positivt centrum för Guds handlande. Fienden är istället islam och Ryssland. I *Left Behind* beskrivs ett ryskt invasionsförsök av det heliga landet i syfte att fullständigt förinta Israel. Genom Guds intervention skadades inte någon enda av invånarna i Israel (LaHaye & Jenkins 2000, 9-13). Världsbilden och fiendebilden förskjuts något under seriens gång, men inledningsvis är alltså Ryssland den fiende som leder attackerna mot Israel. I *The Truth Behind Left Behind*, en av Tim LaHaye och Jerry Jenkins auktoriserad kommentar till bokserien, nämns att Ryssland stöds av fem allierade, nämligen Turkiet, Iran, Libyen, Sudan och Afganistan. Författaren anmärker: ”Märkligt nog är de alla muslimska länder” (Hitchcock, 54). Liksom i nutida muslimsk apokalyptik spelar Israel en central roll i *Left Behind*-serien. Israel är emellertid varken fiende eller allierad, utan snarare tecknet genom vilket det apokalyptiska dramat äger rum. I *Tribulation Force*, är det judiska templet återuppbyggt på tempelberget. Det är med Israel som Antikrist sluter fred (en fred som han senare bryter). Och det är Israel som står hotat inför Armageddon. I kommentaren till *Left Behind*-serien skrivs det uttryckligen att återupprättandet av staten Israel 1948 är ett Guds mirakel (Hitchcock 2004, 57). Det är för övrigt också Gud som placerat all olja i mellanöstern i syfte att uppmärksamma regionen och dess betydelse i dessa de yttersta tiderna (Hitchcock 2004, 125). I kristen teologi förekommer det att kyrkan och kristendomen ersatt Israel som det sanna Gudsfolket. De bibliska löften knutna till Israel upphävs då med teologisk hänvisning till det nya Israel – den kristna kyrkan. Så är det inte i *Left Behind*-serien. Guds framtida löften för Israel och för det judiska folket står fast. Samtidigt finns det skäl att fråga om det finns något hopp för judendomen i denna judendomscentrerade apokalyptik. När judarna förkastade Messias, slutade Guds profetiska klocka att ticka för Israel hävdar kommentaren till *Left Behind*-

serien (Hitchcock 2004, 93). Ironiskt nog är det Antikrist som får den att starta igen. (LaHaye & Jenkins 1996, 29). Judarna satte sig på den apokalyptiska avbytarbänken genom att inte erkänna Jesus från Nasaret som Messias. När sedan Antikrist anfaller är man med i matchen igen. Frågan är dock om *Left Behind*-serien lämnar utrymme för judarna att delta som spelande lag. Snarare är de bollen som sparkas hit och dit.

Antikrist är i *Left Behind*-serien Nicolae Carpathia, generalsekreterare för FN. Till skillnad från det fula och närmast löjeväckande monstret i 'Abdallahs apokalyptik är antikrist karismatisk, begåvad och förförande. Det farliga hos honom ligger just i denna skicklighet att övertyga och att faktiskt framstå som en världsförbättrare. I *Left Behind* arbetar han med att flytta FN-högkvarteret till Babylon i nuvarande Irak (LaHaye & Jenkins 2000, 278). Därmed sammanlänkas Förenta Nationerna alltmer med Babylon och med det bibliska material där den forna stormakten är en ond aktör i det apokalyptiska dramat. Den fredssträvande Nicolae Carpathia, seriens Antikrist, är också djupt involverad i interreligiös dialog och försöker ena alla religioner till en enda. Caparthis deklarerar på en presskonferens:

Jag kan inte föreställa mig något mer positivt än om världens religioner äntligen kunde samarbeta [...] Alla som verkligen är anhängare av en sann religion, borde hälsa en sådan möjlighet välkommen (LaHaye & Jenkins 2000, 325f.).

Cameron Williams, journalist och en av seriens huvudpersoner, funderar:

"[...] att Nicolae Carpathia kunde vara den man som Bibeln beskrev? Var allt detta en tillfällighet? Bucks händer darrade när Bruce berättade om sju-årsavtalet mellan Antikrist och Israel, vilket var förutsagt i Bibeln, och om återuppbyggnaden av templet och till och med att Babylon skulle bli huvudkvarter för en ny världsordning. Vid midnatt var Buck överbevisad. Han var rädd." (LaHaye & Jenkins 2000, 335).

Vad är då *Left Behind*-seriens egentliga syfte och vilket hopp finns för de oinvidiga? Det är svårt att komma ifrån att serien faktiskt har ett missionerande syfte och att det alltså, inom vissa ra-

mar, finns hopp för de oinvidiga. Det apokalyptiska dramat har så att säga en vip-klubb i vilken de allra mest trogna ingår: "Alla som trodde på och accepterade Jesu Kristi död på korset, hans begravning och uppståndelse, väntade att han skulle komma tillbaka för att hämta dem" (LaHaye & Jenkins 2000, 167); "en sann kristen. Tydligen var de det, de som försvann." (LaHaye & Jenkins 2000, 129). Dessa är föremål för uppräckandet i bokseriens inledning. Den period av vedermödor som följer är skrämmande och fruktansvärd, men samtidigt på ett paradoxalt sätt ämnad att visa på Guds makt. Detta är alltså en tid då ondskan får excellera för att sedan besegras, men också en tid då, tänker man sig, även den mest styvneckade kan förmås bli omvänd. Likt Bröderna Lejonhjärtas jorden-Nangijala-Nangilima tecknar samtida apokalyptiken en slags trestegsraket i vilken vi för närvarande befinner oss i övergången mellan steg ett och två, mellan historien och det apokalyptiska dramat. Bortom detta finns ett tredje steg, en slags evig fullbordan som fungerar som både morot och piska, men som i övrigt inte är särskilt framträdande. För de muslimska tänkarna som vi studerat ovan utgörs det apokalyptiska andra steget främst av belöning och vedergällning. Historiska och nutida oförrätter i steg ett ska sonas. De kristna apokalyptiska berättelserna är skrivna från den privilegierades perspektiv och behovet av att vedergälla samtida oförrätter är inte särskilt framträdande. Istället handlar det om att göra de Andra till bekännande kristna. Det ryms ingen tankegång om *anonym kristendom*, alltså tanken att uppriktiga och allvarligt menande anhängare av exempelvis islam eller buddhism i själva verket är "frälsta". Målet med det apokalyptiska andra steget är istället att människor ska omvända sig och explicit bekänna sin tro på Jesus Kristus. Detta är nödvändigt för "frälsning", det vill säga för att det tredje steget ska utgöras av himlens lycksalighet snarare än helvetets fasa. Hitchcock kommenterar:

Frälsning för de förlorade är ett av huvudsyftena med perioden av vedermödor [...] uppräckandet kan vara det bästa omvändelseredskapet i mänsklighetens historia [...] På ett ögonblick kommer de begripa vad som hänt. De har lämnats kvar. Gud kommer använda denna förlamande insikt till att leda dem till tro på sin son (Hitchcock 2004, 79).

Den Andre i muslimsk och kristen apokalyptik

På ett obehagligt sätt förenas de två traditionerna i synen på juden som den Andre. Härigenom är juden också en väsentlig del av själva det apokalyptiska skeendet. I den muslimska apokalyptiken som studerats i denna artikel är juden och staten Israel något ont vars förintelse är en betydande del av det apokalyptiska slutmålet. I kristen apokalyptik, exemplifierad genom *Left Behind*-serien är målet att juden ska bli kristen och slutligen förstå att Jesus är Messias. Det är alltså inte judens *annihilation*, men väl *assimilation* som är målet. Gemensamt för båda traditionerna är alltså att juden måste radikalt förändras och i ingetdera fallet finns det något utrymme för juden såsom jude.

En intressant och möjligen förvånande skillnad mellan de två apokalyptiska traditionerna är att det apokalyptiska hoppet i *Left Behind* är världsfrånvänt. Befrielsen handlar om att ryckas upp och bort från det härvarande. Den muslimska apokalyptiken vill istället förändra den politiska kartan i denna världen, utan att för den skull sträva efter att lämna densamma.

Det kan knappast sägas råda något konstruktivt förhållande mellan dessa varianter av muslimsk och kristen apokalyptik och själva faktumet att man delar vissa begrepp eller föreställningar tycks inte vara utgångspunkt för omprövning av detta. Tvärtom används andra religiösa traditioners föreställningar helt för egna syften, på den Andres bekostnad och med stereotypiserande snarare än försonande tendenser som följd. Det är emellertid värt att notera hur flitigt kristna referenser används av muslimska apokalyptiska författare. Bibeltexter används som stöd i argumentationen och Tim LaHaye och Jerry Jenkins åberopas som auktoriteter (Filiu 2011, xii). Det omvända, att kristna apokalyptiska författare skulle använda muslimska källor är tämligen osannolikt.

Många teologer har velat tona ner de apokalyptiska dragen i kristen tradition. En bit in på 2000-talet är de flesta smärtsamt medvetna om de många radikala hot vår planet står inför. Med Jürgen Moltmanns ord: ”Idag är föreställningen om en oändligt pågående världshistoria ingenting annat än en from önskedröm” (Moltmann

1997, 153). Samtidigt ligger en förlängning av historien sådan den nu ter sig i de redan privilegierades intresse. Moltmann igen: ”Den som är förtryckt och vanmäktig är inte intresserad av en långfristig fortsättning på historien, utan av att den snart ska ta slut” (Moltmann 1997, 152). Det är knappast möjligt att förstå den apokalyptiska traditionen, oavsett religiös tillhörighet, utan att ha klart för sig dess samtidskritiska karaktär. *Left Behind*-serien vänder sig mot en upplevd sekularisering och ljumhet inom kristenheten, medan muslimsk apokalyptik drivs av upplevelsen av förtryck och orättvisor från Europa och USA. I bägge fallen handlar det om en längtan efter förändring här och nu.

Referenser

- Al-Hawali, Safar. 2000. *The Day of Wrath: Is the Intifadha of Rajab only the Beginning?*. Publicerad online. URL= <http://www.witnesspioneer.org/vil/Books/AH_DOW/default.htm>, utskrift 2011-08-26]
- Carey, Greg. 2005. *Ultimate Things. An Introduction to Jewish and Christian Apocalyptic Literature*. St Louis: Chalice Press.
- Cook, David. 2008. *Contemporary Muslim Apocalyptic Literature*. New York: Syracuse University Press.
- Filiu, Jean-Pierre. 2011. *Apocalypse in Islam*. Berkeley: University of California Press.
- Hitchcock, Mark & Thomas Ice. 2004. *The Truth Behind Left Behind. A Biblical View of the End Times*. Portland: Multnomah Publishers.
- LaHaye, Tim & Jenkins, Jerry B. 1996. *The Tribulation Force*. Wheaton: Tyndale House Publishers.
- LaHaye, Tim & Jenkins, Jerry B. 2000. *Lämnad kvar. Roman om jordens sista dagar*. Örebro: Markus förlag.
- Malmström, Vincent H. 2009. “The Astronomical Insignificance of Maya Date 13.0.0.0”. Publicerad online. URL= <<http://www.dartmouth.edu/~izapa/M-32.pdf>>, utskrift 2012-06-19]
- Moltmann, Jürgen. 1997. *Den Gud som kommer. Kristen eskatologi*. Stockholm: Verbum.
- Musser, Donald W. & Joseph L. Price. 1992. *A New Handbook of Christian Theology*. Nashville: Abingdon Press.
- Ratzinger, Joseph. 2006. *Eschatology: Death and Eternal Life (Second Edition)*. Washington: The Catholic University of America Press.

Summary

The purpose of this article is to analyze and compare some of the popular, and yet marginalized apocalyptic narratives in contemporary Muslim and Christian thought. Obviously, the two traditions have many things in common and yet there is an apparent antagonism between them. In order to further investigate into the tensions between Muslim and Christian apocalypticism, this article will focus on how 'the Others' are portrayed in these narratives: who are 'they' and what is their place in the apocalyptic schemes?

In the case of Muslim apocalypticism, the material that will be examined are primarily the relatively well known Saudi Arabian thinker Safar Al-Hawali's *The Day of Wrath* and two recently published studies that primarily discuss Sunni Muslim Arabic apocalypticism: *Apocalypse in Islam* by Jean-Pierre Filiu and *Contemporary Muslim Apocalyptic Literature* by David Cook. Christian apocalypticism will be represented by the popular and best-selling book series *Left Behind*, written by Jerry B Jenkins and Tim LaHaye. Although being fictional it is clear that not only the authors but also a significant number of readers consider them telling the truth about events that will take place in a near future.

The paper identifies the stereotyping and instrumentalizing of the Jew and of Israel as one of the common features in these different traditions. However, the relationship to this world and its present order represent a fundamental difference. While most Muslim apocalypticism is *political*, in the sense that it seeks to change the political map in this world and its distribution of power, Christian apocalypticism is less intrigued by the idea of changing the political order of this world. Being written by authors in a more privileged position, its apocalypticism is rather *apolitical* with an emphasis on the escape from this world.